

Szalai Judit

Önös érzelmek

BEVEZETÉS

Az érzelmek elmélete az utóbbi évtizedekben egyre nagyobb teret nyer az angolszász filozófiában. Bár mára már nem nyilvánvaló, hogy létezne e téren uralkodó paradigma, az utolsó ilyen minden bizonnyal a *kognitívizmus* volt. A kognitívizmus radikálisabb változatában az ítéletek egy fajtájaként fogta fel az érzelmeket, míg mérsékeltebb képviselői szerint meghatározott típusú ítéletek vagy részei, vagy legalábbis előfeltételei az érzelmeknek. Az ítéletek, melyekről szó van, az érzelmek tárgyával kapcsolatosak: e tárgy valamely tulajdonságát, értékét (vagy éppen annak hiányát) ragadja meg gondolkodásunk, és érzelmeinkkel a tárgy ily módon megragadott tulajdonságára vagy értékére reagálunk. Ha például valamely tárgyat magunkra nézve fenyegetőnek vagy veszélyesnek ítélünk, az a félelem érzését kelti bennünk; ha úgy találjuk, hogy jót tettek velünk, hálát érzünk. Ezek az érzelmi reakciók nem csupán egy meghatározott fajta „érzést” jelentenek, hanem megfelelő testi kísérőjelenségekkel és viselkedési tendenciákkal is együtt járnak; mindezen aspektusok hozzátartoznak ahhoz, amit „érzelemnek” nevezünk.

Nem mindig úgy és arra reagálunk azonban érzelmeinkkel, ahogyan és amire kellené. Érzelmek különféleképpen lehetnek *inadekvátok*. Amikor a félelem tárgya valójában nem jelent az alanyra semmilyen veszélyt, akkor az nem felel meg az érzelem ún. *formális tárgyának* (ami a félelem esetében „a veszélyes/fenyegető”). Ez a helyzet akkor állhat elő, ha a tárgyat releváns tulajdonságára nézve rosszul ítéljük meg. Egy érzelem lehet továbbá tárgyához képest *aránytalan*, például amikor valakit egy mindennapi, akaratlan hiba éktelen dühvel tölt el. Az érzelem és tárgy közötti *szemantikai* meg nem felelésről beszélhetünk olyan esetben, amikor az érzelem nem vonatkozhat értelmesen az adott tárgyra, pl. nem tekinthetünk izgatott várakozással egy olyan esemény elébe, amely száz évvel ezelőtt történt (bár ilyen érzelem természetesen vonatkozhat arra, amit a jövőben *megtudok* erről a múltbeli eseményről).

Azon érzelmek esetében, melyekről jelen írás szól, nem szükséges, hogy az érzelem bármely említett módon inadekvát legyen. Lehetséges, hogy az érzelem tárgyának releváns tulajdonságára vonatkozó ítélet teljességgel megalapozott, az érzelem tárgya megfelel a típusához rendelhető formális tárgynak, intenzitása pedig éppen megfelelő – és ennek ellenére valami nincs rendjén az érzelem tárgyához való viszonyával. Ez a valami az érzelem *keletkezésével* kapcsolatos.

A kognitívista felfogás, ha nem is implikálja, de mindenesetre sugalmazza, hogy az affektív történések logikai kiindulópontja a tárgyról vagy a helyzetről alkotott ítélet, melyre az érzelem vonatkozik. Mint arról már szó volt, valamilyen úton-módon megragadjuk vagy megragadni véljük a tárgy egy tulajdonságát, melyre azután – tipikusan vérmér-

sékletünknek, neveltetésünknek, kulturális és társadalmi környezetünknek, korunknak, nemünknek megfelelő módon – reagálunk. Azon érzelmek esetében azonban, melyeket „önösnek” nevezek, nem elsősorban a tárgy általunk megragadott tulajdonsága idézi elő az érzelmi mozzanatot – e megragadás *nem* lenne elegendő ahhoz, hogy a szóban forgó érzelmet felébressze. A tárgyalandó érzelmeket nem elsősorban a külső dolgok tulajdonságai, hanem az alany érzelmi szükségletei hívják életre. A szokástól eltérő keletkezéstörténet nem mutatkozik meg az érzelem felszíni struktúráján: látszólag ezek az érzelmek is ugyanúgy a tárgyra reagálnak, mint bármely másik, és alanyuk is többé-kevésbé így éli át őket.

Amiről a következőkben szó lesz, nem összeegyeztethetetlen a kognitívizmus álláspontjával, hanem inkább bizonyos vonatkozásokban kiegészíti azt. Míg az előbbi azzal foglalkozik, amit *a tárggyal kapcsolatos tényezőknek* nevezhetnénk az érzelmek genézisében, jelen dolgozat *az alannyal kapcsolatos tényezőket* tárgyal. Az érzelmekhez továbbra is hozzátartozhat tárgyuk tulajdonságának megragadása vagy az arra vonatkozó ítélet – amely az itt tárgyalt faktorokkal tipikusan oksági viszonyban lesz.

AZ ALANNYAL KAPCSOLATOS TÉNYEZŐK AZ ÉRZELMEK KELETKEZÉSÉBEN

Érzelmi életünknek megvannak a saját érdekei és mozgatórugói. Alapvető, hogy – nem patológikus esetekben – kerüljük a túlságosan negatív érzelmeket, egyfajta érzelmi „egyensúlyra” vagy „jólétre” törekedve. A negatív érzelmek redukálása és a pozitív érzelmekre való törekvés elsődrendű (bár természetesen nem szükségszerűen tudatos) mozgatórugó.¹ Különösen igaz ez az önmagunkról alkotott képpel összefüggésben álló érzelmekre (szégyen, büszkeség, irigység stb.). Különböző technikákat fejlesztünk ki az érzelmi negativitás elkerülésére (csatornát váltunk, ha haldokló gyerekeket mutatnak a televízióban, mások társaságát keressük, s különösen olyanokét, akik pozitív hatással vannak érzélemlágyunkra, a szórakozás számtalan formáját választjuk, „lekötjük magunkat”). Ami az önmagunkról alkotott képpel kapcsolatban álló érzelmeket illeti, az említetteknel összetettebb pszichológiai manőverekre lehet szükségünk ahhoz, hogy ne kelljen az önképünkre csapást mérő érzelmekkel együtt élnünk, vagy ha ez elkerülhetetlen, a csapás mértékét minél inkább csökkentjük. E manőverek bizonyos mértékben hozzátartoznak az egészséges pszichés működéshez: a magunkkal és környezetünkkel kapcsolatos pozitív illúziók hiánya például patológikus, depressziós tünet (lásd TAYLOR 1989).

Ha nem sikerül nem túl nagy megszakításokkal fenntartanunk a kellően pozitív érzelmi állapotot (amit nem a kitörő öröm tartós állapotaként kell elképzelni, hanem inkább mint az önmagunkkal és szűkebb-tágabb környezetünkkel való minimális megelégedettség állapotát), ez érzelmi zavarokhoz vezet. „Ahogyan a negatív affektusok nem kívánatosak a test számára – írja Nancy Alvarado –, a negatív affektusok folytonos tapasztalása önmagunkban fájdalmas a lélek számára” (ALVARADO 2002, 8). Bár a negatív érzelmeknek megvan a maguk evolúciós funkciója, ez csupán az adott, reakciót igénylő helyzetre (melyet egységesen „fenyegetettségnek” nevezhetnénk) korlátozó-

¹Általánosságban azt lehet mondani, hogy minél több pozitív és minél kevesebb negatív érzelmre törekszünk. Ez a törekvés azonban természetesen korlátokba ütközhet. Gyakorta nehezen lehetséges a pozitív érzelmi állapot fenntartása önmagunk megtévesztése nélkül – amit joggal próbálunk elkerülni. Saját habitusunk, beállítottságunk is hozzájárulhat ehhez, amely hajlamossá tehet a negatív, sőt önmromboló érzelmekre.

dik, és a negatív affektusok hosszú távú fenntartása már káros az individuum számára (uo.). A negatív érzelmeken való felülkerekedés olyannyira fontos, hogy bizonyos szerzők szerint ez a célja annak, hogy egyáltalán léteznek pozitív érzelmeik is (lásd LEVENSON 1994).

A pozitív érzelmekre való törekvés és a negatív érzelmeik kerülése mellett szintén az alapvető elvek között szerepel az affektusok kifejezésére való törekvés (lásd MAGAI–HAVILAND–JONES 2002, 92; TOMKINS 1962, 9. fej.). Silvan Tomkins szavaival, a pozitív affektus redukciója „büntető”, a negatívé „jutalmazó”, és az affektusok kifejezése is „inherens módon örömszerző”.²

Mikor oly módon kerüljük el a negatív affektusokat, hogy „elfordulunk” a szituációtól, melyek életre hívhatják őket, vagy megpróbálunk javítani pillanatnyi hangulatunkon, ezek érzelmi egyensúlyunk fenntartását szolgáló többé-kevésbé *ad hoc* lépések. De *szisztematikus* módon is alakíthatjuk érzelmháztartásunkat annak érdekében, hogy folyamatosan kisebb érzelmi terhelésnek legyünk kitéve. Kifejleszhetünk például egy hosszú távú érzelmi stratégiát kompetitív helyzetek és az önképünket veszélyeztető történések kezelésére. Az ilyesfajta stratégiák, melyek abban állnak, hogy bizonyos típusú érzelmeket elfojtunk, illetve más érzelmekkel helyettesítünk, többé-kevésbé mindnyájunk életében jelen vannak.³ Az érzelem, melyet leginkább valószínű, hogy megpróbálunk elfojtani, illetve helyettesíteni – a szégyenérzet.

Képzelnék el, hogyan működhet ez a gyakorlatban. Albertet megbántották. Anélkül, hogy ezt önmaga számára verbalizálná, hiszi, hogy a sértő észrevételnek van valószínűsége. Miután az ártó megjegyzés elhangzott, úgy látja, mások gúnyosan mosolyognak rajta. Albertnek azonban módjában áll változtatni saját attitűdjén: saját szégyenülését többé-kevésbé megszüntetheti, ha ő is jogos megvetést táplál a másik iránt, és ennek megfelelő formában hangot is ad, rámutatva az őt megbántó személy bizonyos tulajdonságaira, feltételezve saját felsőbbrendűségét. Elképzeli az új helyzetet, majd anélkül, hogy explicit módon végiggondolná, mi a teendő, megteszi a saját megjegyzését, és eléri a kívánt reakciót. Az illető tényleges előnytelen tulajdonságait találja meg, nem csupán azért, hogy másoknál elérje a megfelelő hatást, hanem azért is, hogy önmagának alapot adjon az illető megvetésére. A többiek ismét mosolyognak, ezúttal nem az ő kárára, s így nem megszegyenülve kerül ki a szituációból.

Albert gyakran találja magát olyan helyzetben, ahol esélye van a megszegyenülésnek. De most már kialakulóban van a technika, mellyel ezeket a helyzeteket kezelni tudja: megtalálja az alapot ahhoz, hogy ő vessen meg másokat, és felsőbbrendűnek érezze magát velük szemben. E technika (nem tudatos) alkalmazása egészen gyakorivá válhat, akár társas helyzeteken kívül is. Mikor az ambiciózus Albert olyan személyt lát a televízióban, aki ugyanabban a szakmában nála lényegesen többet ért el, hajlamos megtalálni az illető negatív, megvetendő tulajdonságait, melyek meggyözik őt, Albertet arról, hogy mégsem kell szégyent keltenie benne az összehasonlításnak.

² Érzelmi ökonómiánk „kiinduló állapota”, már „meglévő” érzelmeink és diszpozícióink természetesen szerepet játszanak abban, hogy milyen új érzelmi stratégiákat alakítunk ki. Ezen állapot többé vagy kevésbé valószínűvé teszi bizonyos típusú érzelmi stratégiák életbe lépését, és kihat az új érzelmi egyensúlyra vagy annak hiányára. Például egy elégedett, sikerekkel teli periódusban, amikor gyakran érzünk büszkeséget, ugyanazok a kudarcok nagy valószínűséggel kevésbé lesznek szignifikánsak a számunkra, kevésbé fogják befolyásolni érzelmi életünket, és kevésbé szorulunk rá, hogy stratégiailag kezeljük azokat.

³ Lásd MAGAI–HAVILAND–JONES 2002. A könyv egyik fő példája a pszichológus Fritz Perls esete, aki a szégyen segítségével tartotta távol a számára „még inkább mérgező” félelmet (uo. 190).

Albert sikeres kísérletet tett arra, hogy az önbecsülésére nézve fenyegető helyzetből annak jelentős csökkenése nélkül kerüljön ki. Talán valamilyen mértékben tisztában is volt e céljával, talán nem. Idővel az eredeti érzelem (ebben az esetben a szégyen) helyettesítése egy másik érzelemmel (ebben az esetben a megvetéssel) olyannyira automatikussá válik, hogy az eredeti érzelem lehetőségében is alig van jelen. Az alany tapasztalatot szerez saját érzelmi stratégiáinak sikerességéről; azokat a stratégiákat látszik érdemesnek megőrizni, melyek könnyítenek a potenciális vagy aktuális érzelmi terhen, ugyanakkor nem járnak vállalhatatlan költségekkel. A technikák kialakítását a *trial-and-error* módszer és a tudatos és nem-tudatos elemek keveredése jellemzi.

Albert a megvetés technikáját választotta a lehetőségek közül (szintén kézenfekvő lett volna például dühvel és agresszióval reagálni). Megoldása saját érzelmi ökonómiájának szempontjából kedvezőbb volt, ugyanakkor feltehetően megfelelt környezete társas normáinak és talán a gyermekkorában látott mintáknak is. Albert persze nem gondolkodott explicit módon ezeken a faktorokon, s a reprezentáció képi, nem pedig lexikális fajtáját használta (vö. HOROWITZ 1998, 46): *helyzeteket* jelenített meg a maga számára. Albert megtalálta a *megalapozott* megvetés lehetőségét kínáló perspektívákat, s így érzelmei bizonyos szempontból nem jogosulatlanok. Viszont tárgyuk mégsem spontán módon váltotta ki azokat – érzelmei eszközként szolgálnak más érzelmek távoltartására.

Albert tehát nem gondolkodott és döntött érzelmekkel kapcsolatban explicit módon. Érzelmi életünk szabályozása *gyakorlati* készség. Akárcsak a főzés vagy a kosárlabdázás esetében, nem feltétlenül tudjuk, hogy pontosan hogy is csináljuk: nem biztos, hogy szabályokba tudnánk foglalni, vagy megfelelő módon vissza tudnánk rá emlékezni. Csupán kis mértékben gyakorlunk közvetlen ellenőrzést érzelmeink felett az adott helyzetekben, s habituális érzelmi attitűdjeink tudatos megváltoztatása éppúgy csak hosszas erőfeszítés árán képzelhető el, mint tartásunké vagy beszédünké. Ez azonban tudatos erőfeszítés nélkül is megtörténhet: ahogyan nem-tudatos módon áthelyezzük fájós lábunkról a súlyt, érzelmi életünket is valamelyest átrendezhetjük, miután tapasztalatot szereztünk arról, hogy mely érzelmi attitűdök és stratégiák működnek számunkra jobban, és melyek azok, amelyek túlságosan megterhelőek.

Albert mások iránti megvetése szélesebb kontextusban nyer értelmet, s mások valós negatív tulajdonságairól alkotott (jogos) ítéletével nem magyarázható megfelelő módon. Maguk az ítéletek azon késztetés hatására születtek meg, hogy Albert saját önbecsülését helyreállítsa. Megvetése tárgyainak általa kiemelt tulajdonságai önmagukban, az Albert érzelmi ökonómiája támasztotta igények nélkül, nem váltották volna ki Albert részéről ezt az attitűdöt. Az önös érzelmeket tehát a következő, kontrafaktuális módon határozhatjuk meg: egy érzelem akkor „önös”, ha a tárgyával kapcsolatos tényezők nem váltották volna ki (bár ezek megalapozottá tehetik), hanem az alany érzelmháztartása által támasztott szükségleteknek köszönheti létét. Számos példatípust hozhatnánk az önös érzelmek kontextusára, saját vélt hibáink másokban való felfedezésétől a bűnbakkeresésen át a „mártír” viselkedésig. Képzelnünk el egy példát az utóbbira. Egy háziasszony úgy érzi, többre lett volna hivatott, de feláldozta karrierjét családja érdekében. Anélkül, hogy ezzel tisztában lenne, az elszalasztott érvényesülési lehetőségek miatt neheztel családja többi tagjára. E neheztelés sosem nyer közvetlen kifejezést – azaz az érzelmkifejezés permanens módon gátolt. A fentebbi (harmadik) elvnek megfelelően viszont érzelmi ökonómiánk igényli, hogy fontosabb és tartósabb érzelmeink valamilyen csatornán keresztül, ha közvetett módon is, kifejeződjenek. A

háziasszony családtagjai iránti neheztelése által nyer kifejezést, hogy folyamatos ingerlékenységet tanúsít családtagjaival szemben, és olyan dolgokért gerjed haragra, melyekre különben nem figyelne fel.

ÖNÖSSÉG ÉS NORMATIVITÁS

Azoknak a tényezőknél, melyeket az alannal, illetve a tárggyal kapcsolatosaknak neveztünk, az érzelmek az alannal, illetve a tárggyal kapcsolatos adekvátsági normái felelnek meg. Az olyan érzelem, melynek szélsőségesen negatív következményei vannak az alany önmagához való viszonyára nézve, az előbbi vonatkozásában, míg az olyan érzelem, mely nem illeszkedik tárgya valós tulajdonságaihoz, az utóbbi vonatkozásában inadekvát. Ez a két normatípus általánosságban független egymástól. Ugyanakkor az alannal kapcsolatos szempontok, például az öngazolás vagy bizonyos tulajdonságaink, esetleg érzelmeink tagadása elősegíthetik a *tárggyal kapcsolatos szempontok alapján* inadekvát érzelem kialakulását. Némiképp cinikus módon azt mondhatnánk, hogy kifinomultabbak önbecsülésünk megőrzésének azon technikái, melyek nem bizonyulnak a tárgy szempontjából inadekvátoknak, és amelyek esetében az alany érzelmi motivációi nem nyilvánvalók. Nem ez történik abban az esetben, ha olyan fogyatékoságot tulajdonítunk másnak, amely bennünk is nyilvánvaló módon megvan, azaz saját negatív tulajdonságunkat „kivetítjük” a másokra. Ezzel szemben például „hőse”, Albert, nem valamely adott tulajdonságból indult ki, hanem mintegy szabadon választott mások negatív tulajdonságai közül. Megfelelő aktuális negatív vonás híján az önös érzelem alanya a (nehezen verifikálható) múlthoz vagy jövőhöz is fordulhat, hogy ott találja meg azt a tulajdonságot, melyet az érzelem a középpontba állít. Az irigység például sugalmazhatja azt az ítéletet, hogy az irigyelt személy nem juthatott tisztességes úton az irigyelt javak birtokába. Ezért jogos megvetést táplálhatunk az illető iránt, a sokkal fájdalmasabb és szégyenletesebb irigység helyett. A büntudattól való megszabadulás érdekében szintén fordulhatunk nem verifikálható állításokhoz. Egy kapcsolatból kilépő fél kijelentheti, hogy „sosem szerette igazán” a másikat. Ha valaki felhívna a figyelmét, hogy egykori viselkedése alapján ennek az ellenkezőjére lehetett következtetni, azt mondhatja, hogy „becsapta önmagát, csak akarta hinni, hogy szereti” az illetőt. (Ezen a ponton nyilvánvalóan megszűnik a „bizonyítás” további lehetősége.) További módja az érzelem által feltételezett ítélet védelmezésének a specifikus megfogalmazás kerülése: pl.: „Nem kedvelem azt az embert. Tudom, hogy valami nincs rendben vele, bár nem tudom megmondani, hogy micsoda”.

Az alannal kapcsolatos normáknak annyiban felel meg egy érzelem, amennyiben az érzelmi ökonómia szempontjából, amely motiválta, előnyös. Új érzelmi „szokásaink” sikerét azon mérhetjük, hogy érzelmileg többé vagy kevésbé megterhelőek, mint azok, amelyek helyére lépnek. Mivel a végső kritérium itt tehát valamely érzés, illetve annak hiánya vagy kevésbé intenzív megjelenése, nem tűnik egyszerű empirikus feladatnak mások számára egy új érzelmi szokás sikerének felmérése adott alany esetében. Logikusnak tűnik azonban feltételezni, hogy az esetek túlnyomó többségében sikeresek az olyasfajta érzelmi stratégiák, mint amelyet Albert esetében láttunk, hiszen maga az alany választja őket, ha nem is tudatosan, saját érzelmi helyzetének javítása érdekében. De könnyen elképzelhetők olyan példák, amikor e célt mégsem sikerül elérni. Az esetleges kudarcjal járó megszegyenüléstől és az önbecsülésünk elvesztésétől való félelmünkben például a szélsőséges passzivitás állapotába sülyedhetünk.

Ez a stratégia rövid távon látszólag eléri célját: ha az alany nem teszi ki magát társas helyzeteknek, nem áll elő a megszégyenülés lehetősége, s így ebben a tekintetben megőrzi önbecsülését. Ugyanakkor éppen annak tudata, hogy nem képes magát társas helyzeteknek kitenni, valamint az ezekben elért sikerek hiánya végső soron sokkal jobban megterhelheti érzelmi életét, mint az esetleges kudarcok tették volna, melyeket el akart kerülni. Az is elképzelhető, hogy az alkalmazott érzelmi stratégia az érzelmi teher csökkentése szempontjából inadekvát, ugyanakkor más – a tárggyal sem közvetlenül kapcsolatos – mércével mérve pozitív hatású (a szorongás például felkészíthet bizonyos helyzetekre, melyeket ezáltal sikeresebben kezelhetünk).

Akár a tárggyal, akár az alannal kapcsolatos tényezők (azaz a tárgy tulajdonságai, vagy saját érzelmi ökonómiánk) háttérbe szorítása egyfajta érzelmi egyensúlyvesztéshez vezethet. Az előbbi példája a globális megvetés és ellenséges viszonyulás, amely jogosulatlanul is fellép, a tárgy tulajdonságait nem véve kellően figyelembe (tipikus példa a munkahelyi frusztráció „levezetése” a családban). Az alany saját érzelmi ökonómiáját háttérbe szoríthatja például egy olyan esetben, amikor hosszantartó, romboló hatású önváddal illeti magát ahelyett, hogy úgy rendezné el önmagában a dolgokat, hogy a felelősséget elhárítsa, vagy legalábbis megosztottnak lássa, illetve teljesítményeire, nem pedig mulasztásaira irányítsa figyelmét. (Depressziósok esetében különösen meg lehet figyelni időnként az „objektivitás”, az „igazság” iránti elkötelezettséget, „a tények elkendőzésére” való hajlandóság hiányát. Ez természetesen nem garancia arra, hogy helyesen látják „a tényeket”. Kísérletek bizonyítják, hogy az ún. „depressziós realizmus” csak bizonyos dolgok – például szerencsejátékban nyeresési esélyek – esetében valóban realizmus, más esetekben negatív irányban torzítja a valóságot).

Az „önös érzelmek” tehát lehetnek sikeresek vagy sikertelenek ama cél szempontjából, hogy alanyuk érzelmi ökonómiáját pozitív irányban befolyásolják (mint említettem, az esetek többségében valószínűleg inkább sikeresek). Mondhatjuk-e, hogy az önös érzelmekkel *megtévesszük önmagunkat*? Mikor önös érzelmeink vannak, bizonyára meggyőződésünk, hogy azok keletkezésében a tárggyal kapcsolatos tényezők domináltak, és nem a saját érzelmi szükségleteink diktálták azokat. Ennyiben tehát igenlő választ kell adnunk a kérdésre, annak ellenére, hogy – mint arról szó volt – az önös érzelmek lehetnek tárgyuk vonatkozásában adekvátak.

Önös érzelmeinknek lehetnek továbbá *rossz következményei*. Saját érzelmi szükségleteink kielégítése során akár súlyos büntudatot vagy kisebbségi érzéseket is kelthetünk másokban; önös érzelmeink közvetlen vagy közvetett kifejeződésének ugyanolyan negatív hatásai lehetnek, mint a másokkal szemben elkövetett tetteknek. Elítélhetjük tehát ezeket az érzelmeket *konzekvencialista* álláspontonról. Másrészt azt is mondhatjuk, hogy az ilyen érzelmek esetében másokat *eszközként* kezelünk (célunk pedig saját érzelmi jólétünk). Önös érzelmeink tehát több szempontból is lehetnek *erkölcsileg* problematikusak. Mindezek mellett egy további gyakorlati problémát is magukkal vonnak.

Az önös érzelmek, mondhatnánk, megszegik azon gyakorlat szabályait, melyet „érzelmi együttműködésnek” nevezhetnénk. Az érzelmek logikája a tárggyal kapcsolatos tényezők elsőbbségét diktálja. A mindennapi társas érintkezés során folyamatosan feltetelezzük, hogy mások érzelmei, csakúgy, mint saját érzelmeink, más személyek és tárgyak tulajdonságaira, értékére (vagy annak hiányára) reagálnak. Ha például valaki haragszik ránk, joggal kutatjuk, hogy mit tettünk, ami kiváltotta ezt az érzést. Az alannal kapcsolatos tényezők (beleértve a társas normákat, családi háttérét és az egyé-

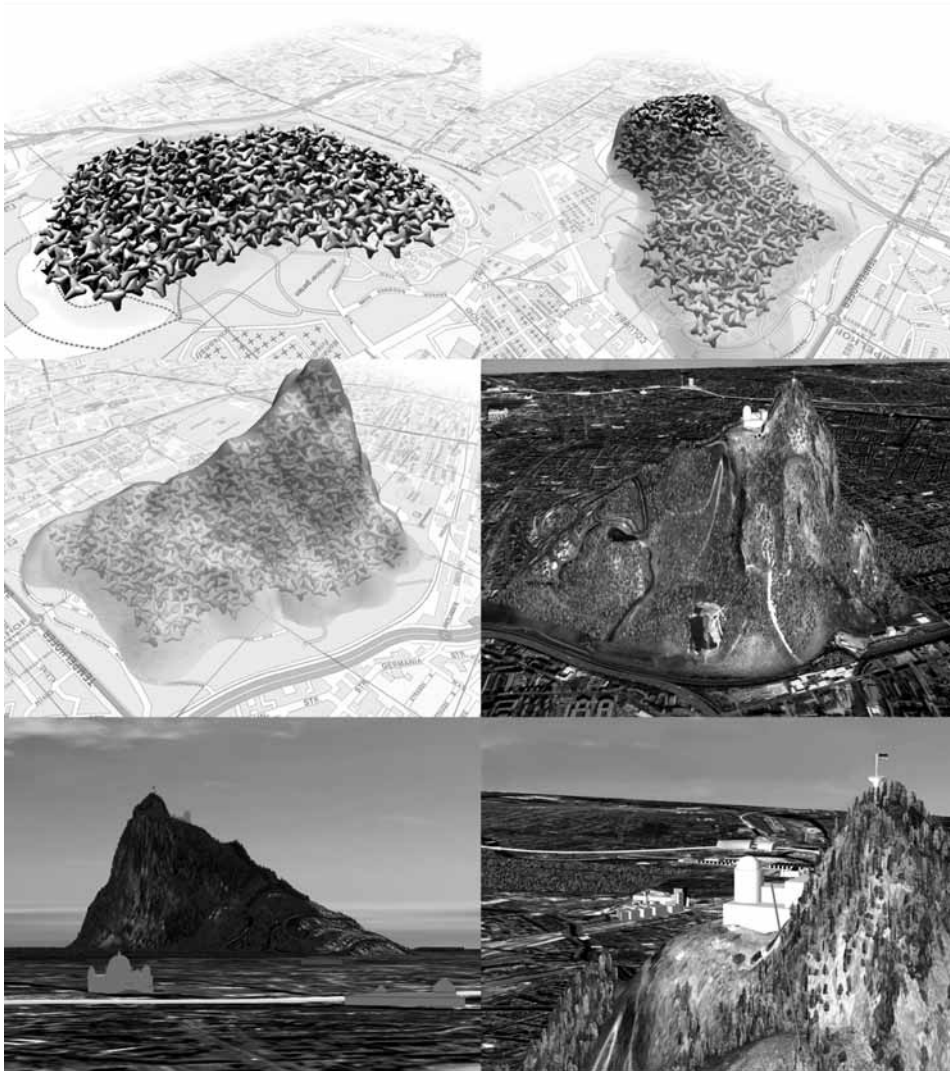
ni élettörténetet is) nyilvánvalóan befolyással vannak az egyén érzelmi reakcióira – de ideális esetben csupán mint korlátozó tényezők. Ha az alannal kapcsolatos tényezők az érzelem *kiindulópontjává*, domináns oksági elemévé válnak, ha az érzelem nem tárgya jellemzőiből nyeri értelmét, ebben az esetben mintegy időlegesen kivontuk magunkat a társas lét egy alapvető szegmense, az érzelmi együttműködés alól, félrevezető, és potenciálisan káros jelzéseket adva környezetünknek.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen dolgozatban az érzelmek egy sajátos keletkezéstörténettel rendelkező alcsoportját szándékoztam azonosítani és leírni. Elemzésem nagy hangsúlyt fektetett egy olyan szempontra, amely az érzelmek filozófiai irodalmában általában csekély figyelmet kap – ez a szempont az alany érzelmi szükségletei által támasztott igények szerepe az érzelmek keletkezésében. Az „önös érzelmek” leírásán kívül megpróbáltam lehetséges normatív vonatkozásait is feltárni.

IRODALOM

- ALVARADO, Nancy 2002. The Role of Emotion in an Architecture of Mind. <http://www.csupomona.edu/~nalvarado/Emotion.pdf>.
- HOROWITZ, Mardi J. 1998. *Cognitive Psychodynamics. From Conflict to Character*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- LEVENSON, Robert W. 1994. Human Emotion: A Functional View. In Paul Ekman – Richard Davidson (eds.): *The Nature of Emotion: Fundamental Questions*. New York: Oxford UP.
- MAGAI, Carol – HAVILAND-JONES, Jeanette 2002. *The Hidden Genius of Emotion: Lifespan Transformations of Personality*. New York: Cambridge UP.
- TAYLOR, Shelley E. 1989. *Positive Illusions: Creative Self-Deception and the Healthy Mind*. New York: Basic Books.
- TOMKINS, Silvan S. 1962. *Affect, Imagery, Consciousness*. Vol. 1. New York: Springer.

Lakner Antal: BUNDESBERG Berlin 1000m – A világ legmagasabb mesterséges építménye, 2002–2005 számítógépes animáció (4'55'')